

Literatúra? A čo je to?

Napísal Ivan Hudec

Sobota, 17 Október 2009 22:10 - Posledná úprava Pondelok, 20 September 2010 21:15

Slovenské národné noviny

6. októbra 1992

(založené 1. augusta 1845)

OROL TATRÁNSKI

Príloha: Literatúra a umenie 9/1992 Ročník 2 (5)

Literatúra? A čo je to?

Neviem, možno nič ...

Všetko!

Rôznosť odoviedí na takúto dvojotázku z nadpisu našej, povedzme eseje, môžeme hľadať vari aj medzi takýmito dvoma Nič a Všetko. A ani medzi nami nebude málo takých, ktorí by odvetili takto isto.

Keby sme pozornejšie čítali vôbec prvé písomné záznamy ľudstva - trebárs klinové nápisy starých Chaldejcov na babylonských tehách, prečítali by sme si tento nápis: **Beltis, jeho pani, primäla Uruka, zbožného kráľa Urua a kráľa krajiny Akkadu, aby jej postavil chrám.** Pred poldruhastoročím boli objavené zrúcaniny Ninive, medzi inými sa tam našli v hlavnom vchode Sancheribovho paláca obrovské kamenné býky, viac ako 6 metrov vysoké a dlhé -

a na nich je vytesaný tento nápis:

Chizkijáš, kráľ judský, sa nepodrobil mojej vôli. Dobil som 46 jeho najväčších miest a pevností a nespočetné množstvo od nich závislých dedín a odniesol som si vojnovú korisť. A jeho samého som obliehal v Jeruzaleme, v jeho hlavnom meste. Opevnené mestá som odrezal od jeho državy a venoval som ich kráľom Askalóny, Ekrónu a Gazy, aby som jeho krajinu zmenšil. K pôvodným poplatkom som pridal ďalšie a určil som ich povahu.

Tento kronikársky záznam eviduje udalosti spred 2500 rokov a možno si ho ešte aj dnes prečítať v Britskom múzeu. Do tretice si pripomeňme výpoveď 4000 rokov starej tabuľky zo starobylej Kréty. Sú na nich obrázky vriec pšenice, obrázky klasov pšenice a - čuduj sa svete, iné nápisy, ktoré prekladom akrofonického písma sa dajú prečítať takto:

TI TU PÁ ŠČAKÁ, KUPA(č) PÍTÁ SI TÚ(r), JÁR-Ě MÍ(r) NI KISĚ. ŠČĚ TA PÚ(t) KU RUKU(s). ÁRA ŤME A TÚ(r) AÍ.

Preložme si text do našej slovenčiny – porovnávajme ho. Čo to vlastne roľník starej Kréty na hlinenú tabuľku vryl?

TEBA TU PÁN ČAKÁ, KUPEC, PÝTA SI TURA (BÝKA). JAR JE MIERNA, NEPRŠÍ. CHCE TIEŽ PUTO DO RUKY SI (VZIAŤ). (ALE) POLIA SÚ MOJE A TUR (BÝK) AJ (TIEŽ).

Prvé písomné záznamy sú všetkým. Sú to doklady hospodárske, potvrdenky, je to kronika – záznam historickej udalosti, je to výlev duše človeka, ktorý má takmer charakter básne. Sú to dokonca výkriky hrôzy, ako ich napríklad našiel Bratislavčan Pavol Križko roku 1865 na kopci Smrčník pri Brodine: **NÁS HRDÚSIA – NÚ DÚ(ch).** Tritisíc rokov pred nami ktosi vytesal krátky záznam – pamätný nápis spôsobom podobným nášmu.

Takto začínalo písomníctvo – neodlišovalo „žánre“, v dojemnej zhode boli neraz i vedľa seba zápisy majetkové, poznámky zápisníkové, vety ozdobné a krásne, výlevy hrôzy a kruté fakty.

Literatúra? A čo je to?

Napísal Ivan Hudec

Sobota, 17 Október 2009 22:10 - Posledná úprava Pondelok, 20 September 2010 21:15

Bolo to písomníctvo celistvé, všeobsahujúce, spájajúce múdrosť (najčastejšie spresňujúc fakty pre budúcnosť, poučajúc a argumentujúc, zaznamenávajúc technologické výrobné postupy, napríklad zlatníkov) a krásu. Krásu možno slávnych, možno smutných, no neopakovateľných okamihov, vyznaní lásky, túžob, pozorovaním nádher. Aj zaznamenávanie príbehov naučilo uvažujúcich i zvažujúcich používať záznam na zábavu, no najmä na vyslovenie výpovede, ktorá má silu poslucháča či čitateľa presvedčiť. Bola to éra písomníctva, ktoré bolo všetkým, čo bolo napísané ...

Jednotné písomníctvo, neraz veľmi strohé, ale i rozšafné a detailné, vyrástlo z plienok, náhle zistil človek úžasné prednosti a nedohľadné možnosti písma. Používanie písma bolo najvýznamnejším urýchľovačom civilizácie a zjednotiteľom ľudstva – napriek rôznosti jazykov, zvyklostí a historických skúseností. Písomníctvo sa stávalo stále košatejším stromom, ktorý vyrašil hrubé vetvy - spisby vedeckej, dokumentárnej, úžitkovej – a krásnej, teda literárnej, beletrie.

Dlho-predlho sa z prvotného literárneho prúdu napríklad vyčleňovala filozofická alebo cestopisná, či dejepisná literatúra. Naopak tzv. čistá beletria sa akoby bránila úplnému oddeleniu nezávislých „žánrov“ písomníctva a hovoriť o nej ako o výlučnej vlastne ani nemožno – odhliadnuc od niekoľkých experimentálnych umeleckých prúdov, ktoré svoje hľadačské hranice nikdy neprekročili.

Keď sme sa začali zamýšľať nad literatúrou, je zrejmé, že sme ňou mysleli krásnu literatúru. Je to osobitný druh umeleckej výpovede, ktorého vyjadrovacím prostriedkom je slovo a veta - keďže je práve veta nositeľom presne definovanej myšlienky, má onú osobitosť, vzdľaľujúcu ju od absolútnej abstrakcie, takej charakteristickej, povedzme, pre hudbu. A tu sa začínajú najväčšie peripetie literatúry.

Nejeden náhodný čitateľ abstraktnejšej poézie po krátkom pokuse prestane verše čítať. Áno čítať – pretože jeho pevný reflex nad písmom ho učí text iba čítať. Vnímať iba základné poslanstvo, ktoré písmeno nesie. S nadsadením možno povedať, že je to žiačik, prváčik, ktorý síce už pozná všetky písmenká, no nevie ešte prečítať slovo a rozumieť tak odkazu písma, ktoré okrem presného zvuku každého písmenka nesie aj iný signál - pojem skrytý v slove, myšlienku zobrazenú vetou. Možno sa i tak vyjadri – a kto má odklíňať odkaz v tajničke verša a básne? Počas koncertu si možno zašomre: prvý sa s notovým zápisom musí trápiť interpret a teraz i ja – poslucháč. Ešte horšie ako stáť pred abstraktným obrazom, tam je to ako s básňou.

Literatúra? A čo je to?

Napísal Ivan Hudec

Sobota, 17 Október 2009 22:10 - Posledná úprava Pondelok, 20 September 2010 21:15

Hovoríme o básni, ale môžeme sa rovnako dobre postaviť i k prozaickému textu – k vetám novely, poviedky, k románu. Báseň a próza, lyrika a epika sa nerozišli, nenasledovali príklady ostatných druhov písomníctva, ktoré rastú na svojich konároch stromu poznania, znesmrteľnených písmom. Napriek mnohým bravúram súčasného vedeckého textu, povedzme filozofického traktátu či vedeckej eseje, ktoré sa rozpamätali na spoločné písmenkové začiatky suchého presného záznamu a krásy, ostalo doménou krásneho textu oboch pohlaví, lyrického i epického, totožné snaženie, rovnaké zámery a rovnaké prostriedky, usilujúce sa o iluzívny pocit krásna u prijímateľa odkazu.

Nemálo nárekov už zaplnilo úvahy o prijímaní umenia, o dopyte po kultúre, po umení, povedzme, o hlade po literatúre. Táto iniciatíva vychádzala zrejme z predpokladu, že ak niet negramotných, bude dosť tých, ktorí, ak aj umelecký literárny text priam nevyhľadávajú, aspoň ho z času na čas neodmietajú. Modená forma týchto hlásateľov všeobecností sa dnes objavuje v rúchu zbožňovateľov videomédií, predpovedajúcich dokonca úplný zánik zbytočnej a krvopotne nadobúdanej gramotnosti. Fenomén televíznej obrazovky a obrázkovej klávesnice počítačových chápadiel všadeprítomnej chobotnice neobmedzenej komunikácie ...

Skutočnosťou ostáva fakt, že z celého spoločenstva sa vydeľuje skupina vyznavačov umenia, trebárs hudobného – hoci piesne spievajú alebo ich majú radi všetci. Všetci si dokážu nakresliť plán rozmiestnenia nábytku v byte i preberať v nábytku, vo farbách stien, vo výzore plánovanej novostavby rodinného domu – a nikdy nenavštívia výstavu akademického maliara, hoci pochádza zo susednej dediny, a poznajú nielen jeho, ale i jeho príbuzných a susedov. To isté platí o gramotných a literárnych analfabetoch.

Pohovorme si o analfabetizme. O istom druhu neschopnosti porozumieť a neschopnosti komunikovať istým spôsobom, ktorý mnohí ovládajú a vyhľadávajú tento spôsob obohacovania sa, obohacovania svojich zážitkov, svojho vnútorného sveta rovnako energicky, ako ukájajú svoj smäd či hlad, svoje iné túžby. To nie je len vášeň po odhaľovaní tajomstiev, po mapovaní neznáma – ide najmä o nutkanie upokojiť svoje základné potreby. V tomto prípade duchovné.

Zdravý novorodenec je obdarený všetkými možnosťami, má aspoň priemerné danosti naučiť sa nielen chodiť a hovoriť, behať a skákať, spievať a vymýšľať si príbehy. Je to dokonca potenciálny gymnasta, maratónec, spevák pop-music, aranžér výkladov, fotograf, či súdničkársky novinár – publicista. Zväčša závisí jeho vývoj od prostredia, od podnetov

Literatúra? A čo je to?

Napísal Ivan Hudec

Sobota, 17 Október 2009 22:10 - Posledná úprava Pondelok, 20 September 2010 21:15

a vedenia výchovy. Dá sa povedať, že zo svojich pôvodných daností najmä stráca. V istom veku beznádejne obíde odbočku na križovatke života, ktorá ho mohla priviesť na olympijský stupeň víťazov v plávaní, v krasokorčuľovaní a v gymnastike. Ešte skôr azda tú odbočku na križovatke života, ktorá mu umožňuje bezbolestné zvládnutie dvoch – troch cudzích jazykov. Takto za sebou zanecháva jednu možnosť za druhou. Sú výnimky, ktoré „sú šľachtené“, špecializujú ich. Stávajú sa unikátmi a géniami v šachu, v hre na hudobný nástroj a na iné nápory na peňaženky bohatých sponzorov a snobov.

Žiadza po intenzívnom a pravidelnom telesnom pohybe je prirodzená od najmenšieho mala, dokonca v nej príroda poistila zdravie jednotlivca tak, že produkciou endomorfínov (látok s morfióvymi účinkami) človeka priam narkomansky priťahuje k ochrane zdravia a plnohodnotného života. Napriek takejto intenzívnej ochrane môže človek túto žiadzu ľahko stratiť. Nepočúvaním vnútorného volania, silou vôle po dosiahnutí iných uprednostňovaných cieľov, táto prirodzená túžba odumrie. Akoby zakrpatel a odumrel nepoužívaný úd, akoby sa zabudla bývalá obdivuhodná zručnosť či nadanie.

Nepestovanie či nerozvíjanie schopností vnímať umelecký text má rovnaký následok. Nevypestuje sa schopnosť vnímať spolu so slovami a ich prvotnými významami, s vetami to, čo sa spája s pojmom metafora, prirovnanie. Podobenstvo, v biblii používaná metafora, robí z náboženstva umelecký text a bolo jedným z prvých nástrojov výchovy ku krásnu. Ľudová pieseň, porekadlo, pranostiky, ba i prezývky sú literárnou abecedou, ktorú sa učíme, a to, nakoľko ju potom rozvíjame a dokážeme používať, závisí aj od nás.

Volanie po všeobecných literárnych, po iných umeleckých či kultúrnych orgiách, zachvacujúcich všetko a všetkých, sú romanticko – revolučné predstavy tých, čo chcú meniť svet nasilu a ihneď a podľa možnosti pod ich vedením. Ignorovanie skutočnosti súčasnosti, keď sa vydáva človek napospas i slobode nemožnosti výberu z neinformovanosti, je však vec druhá, a v tejto kauze literatúra u nás a dnes vari aj podstatná. Podstatným je však i fakt, že spoločenská dohoda súčasníkov, obsiahnutá v ústave a v zákonoch, neposkytuje záruky štátu na garancie pre rovnaké šance každého člena spoločnosti pri výberoch činností, výberoch rozvíjania tých či oných vlastností, trebárs takých, ktoré v človeku zachovávajú schopnosť užívať styk s krásnym, styk s umením, s krásnym slovom. Osobná iniciatíva je voľba neraz ťažká – ak smeruje do oblasti umenia a krásy, nebýva sprevádzaná sebaobraným reflexom, ospravedlňujúcim boj o holé prežitie. Má však inú kvalitu – naplnenie podstatného v živote človeka – kvalitu života samú. A to je už téma na najvážnejšie úvahy, spájané s pojmom, akým je rozporuplný pojem **zmysel života**

Literatúra? A čo je to?

Napísal Ivan Hudec

Sobota, 17 Október 2009 22:10 - Posledná úprava Pondelok, 20 September 2010 21:15

Báseň sa cituje ľahšie, preto na záver úryvok z románu **Rasťa Doboša Bilančná správa: Bršík k opustil internát. Dúfal, že sa čoskoro dostane do krajiny kúziel; a ak náhodou nie, tak pôjde na ryby a tam ho určite nebude nikto rušiť. Zhora sa zniesli tony farebných hračiek. Akoby spadli z neba. Jednu si strčil do vrečka. Konečne sa dostal k horizontu. Bol modrý preto, lebo sa tu začínal les modrých hrušiek, a nie pre niečo iné, pochopiteľnejšie. Bolo to nepochopiteľné. Nahryzol jednu hruštičku. Jej nedozretá chuť mu stiahla sánky tlstou železnou reťazou s veľkým prehrdzaveným zámkom. Namáhavo sa predieral hustým lesom, z kroka na krok, z konára na kameň, z konára na konár. Haluzina mu do krvi masírovala telo. Obrovská reťaz sa zachytávala o každý výčnelok a hrozitánsky štrngotala. Bršík hľadal kúzelnú studničku.**

Ivan Hudec